

Hälso- och sjukvårdsnämnden
Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
Psykiatri
Karin Ölander

TJÄNSTEUTLÅTANDE

RS 2020-0457

Hälso- och
sjukvårdsnämnden

Strategi för främjande av psykisk hälsa och välbefinnande samt förebyggande av psykisk ohälsa

Ärendebeskrivning

I budget för 2019-2021 uppdras åt hälso- och sjukvårdsförvaltningen att ta fram en strategi för främjande av psykisk hälsa och förebyggande av psykisk ohälsa för samtliga Region Stockholms nämnder och bolag.

Beslutsunderlag

Hälso- och sjukvårdsdirektörens tjänsteutlåtande
Strategi för främjande av psykisk hälsa och välbefinnande samt
förebyggande av psykisk ohälsa
Referenser

Ärendets beredning

Ärendet har beretts i psykiatriberedningen.

Förslag till beslut

Hälso- och sjukvårdsnämnden beslutar följande:

1. Hälso- och sjukvårdsnämnden godkänner förslaget till strategi för främjande av psykisk hälsa och välbefinnande samt förebyggande av psykisk ohälsa.
2. Ärendet överlämnas till regionstyrelsen.

Förvaltningens motivering till förslaget

Bakgrund

Om uppdraget och hur arbetet bedrivits

I Region Stockholms budget för åren 2019-2021 har uppdraget om utveckling av en ny strategi för psykisk hälsa successivt tydliggjorts. Budgetbesluten har klargjort strategins regionala perspektiv och huvudinriktningarna: främja psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande samt förebygga psykisk ohälsa.

Samverkan

För att få kunskap om utmaningar, behov och lösningar inom området samt för att identifiera möjligheter till samarbete, har hälso- och sjukvårdsförvaltningen genomfört dialoger med andra förvaltningar inom Region Stockholm och andra samhällsaktörer i regionen. Vetenskapligt stöd och beprövad erfarenhet har inhämtats genom samverkan med lärosäten i regionen, med nationella utvecklingspartners såsom RISE och SKR, samt med en expertgrupp av ledande internationella aktörer.

I Budget 2019 klargjordes att strategin skall vara regional och att en rad samhällsaktörer skall engageras. Den förebyggande huvudriktningen för uppdraget tydliggjordes. Flera kommunstyrelseordförande i kommuner i länet deltog i en serie rundabordssamtal. I Budget 2020 vidgades uppdraget till att också omfatta en främjande inriktning. Strategins formella ram tydliggjordes genom integrerad ledning och styrning (ILS), Region Stockholms styrmodell, och avstämningar med närliggande policy- och strategiarbeten. För att testa och utveckla arbetssätt för att främja psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande påbörjades ett samarbete med tre kommuner. I Budget 2021 tydliggörs arbetet med att fortsätta utveckla både det främjande arbetet för psykisk hälsa och det förebyggande arbetet mot psykisk ohälsa, samt att strategin beslutas i regionfullmäktige under 2021.

Hälso- och sjukvårdsnämndens förslag till beslut avseende verksamhetsplan för hälso- och sjukvårdsförvaltningen 2021 betonar: "Utvecklingen av den psykiska hälsan är av yttersta vikt för att uppnå regionens mål inom till exempel områdena folkhälsa, hälso- och sjukvårdens kvalitet och utfall och produktivitet och hållbar ekonomisk utveckling. Regionens långsiktiga sociala och ekonomiska hållbarhet kräver att vi växlar upp arbetet för främjande av psykisk hälsa och förebyggande av psykisk ohälsa".

Strategins vetenskapliga grund och anknytning till internationella styrdokument

Världshälsoorganisationen (WHO) antog 2004 den definition av psykisk hälsa som sedan dess väglett utvecklingen inom området främjande av psykisk hälsa och förebyggande av psykisk ohälsa. Definitionen utgår från psykisk hälsa som en integrerad del av människors vardag och liv: "psykisk hälsa är ett tillstånd av psykiskt välbefinnande där varje individ kan förverkliga sina egna möjligheter, klara av vanliga påfrestningar, arbeta produktivt och bidra till det samhälle som hen lever i" (1). Forskningen är nu tydlig kring vilka förutsättningar och insatser för främjande av psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande som behöver ske i olika vardagsmiljöer från barndom till ålderdom och längs livsförloppet (2-9). När dessa vardagsmiljöer kan erbjuda rätt förutsättningar främjas psykisk hälsa och välbefinnande, och grunden läggs för samhällsekonomi och samhällsutveckling inom minst sex olika områden. De sex områdena är alla av stor betydelse för Stockholmsregionens utveckling: god och jämlik folkhälsa, hälso- och sjukvårdens kvalitet och resultat, produktivitet och hållbarhet i studier, arbetsliv och ekonomi, hållbar social utveckling, hållbara miljövänliga beteenden samt ökad livskvalitet (t.ex. 3, 4, 6, 9, 10, 13, 17-19). Kunskapen om dessa förutsättningar och hur de kan påverkas är nu betydande (2-10).

Psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande - en grundläggande resurs för samhällets utveckling

WHO, Euro och EU-kommissionen utvecklade tillsammans från mitten av 2000-talet ett program med fokus på främjande av psykisk hälsa och förebyggande av psykisk ohälsa som resulterade i flera vägledande dokument (11, 12). Programmet huvudsakligen är från 2016 att "EU:s mentala kapital, befolkningens kognitiva, intellektuella och emotionella potential, är en nyckelresurs för EU:s framgång som en kunskapsbaserad ekonomi och dess förmåga att förverkliga sina strategiska sociala och ekonomiska policymål" (12). OECD har sedan 2009 lett utvecklingen av välbefinnande som övergripande mål för länders och regioners ekonomiska och samhälleliga utveckling. OECD har samlat forskning och utveckla policy för att stärka området. De har betonat behovet av att integrera politikområden såsom hälsa, utbildning och arbetsliv för att bättre kunna stärka befolkningars psykiska hälsa och ekonomisk utveckling. Finland drev frågan inom EU som under hösten 2019 fastställde fundamentala principer för en ekonomi för välbefinnande. OECD tog på Finlands uppdrag fram en sammanställning av de stora positiva samhällseffekter som Europa som helhet, och olika europeiska länder, kan nå genom att etablera välbefinnande som en grundläggande princip för ekonomistyrning och ekonomiska prioriteringar (16).

Kommissionen om global psykisk hälsa och hållbar utveckling slår fast att det finns ett nära samband mellan psykisk hälsa och varje annan fråga inom hållbar utveckling, från utbildning till ekonomisk tillväxt, till konflikt och klimatförändring. Området måste därför integreras i arbetet med varje

globalt hållbarhetsmål. Sir Richard Layard, professor i ekonomi, har funnit att främjande av psykisk hälsa och välbefinnande kan vara ”det mest betydelsefulla enskilda steget framåt (ekonomiskt och socialt) för det 21 årtusendet” (13).

Storbritannien är ett av flera i Europa, Nordamerika och Oceanien som stärkt områdets strategiska betydelse under det senaste decenniet. I rapporten “Mental Capital & Wellbeing”, koordinerades landets högsta vetenskapliga rådgivare fler än fyrahundra forskare inom många olika samhällsområden för att klargöra den strategiska betydelsen av psykisk hälsa och välbefinnande för landets framtida utveckling. Rapporten fastställde områdets betydelse för att påverka utveckling inom samtliga samhällsområden och för samhällsekonomin. Slutsatsen kan summeras i att länder, regioner och städer systematiskt behöver stödja utvecklingen av människors psykologiska och sociala förmågor för att säkerställa bästa möjliga ekonomiska och sociala utveckling (14). What Works Centre for Wellbeing i Storbritannien är ett ledande center för samlad vetenskap kring främjande av psykiskt välbefinnande och betydelsen av välbefinnande som en oundgänglig grund för offentlig politik (15).

Överväganden

Strategins målbild är att Region Stockholms nämnder och bolag ska erbjuda bästa möjliga samt jämlika förutsättningar för att barn, unga, vuxna och äldre i Stockholmsregionen ska kunna upprätthålla och utveckla sin psykiska hälsa och sitt välbefinnande i olika vardagsmiljöer. Strategin vilar på Region Stockholms gemensamma värderingar och står i nära samspel med relevanta styrande dokument. Genom att målbilden uppnås ges samtidigt bästa möjliga förutsättningar för nämnder och bolag att uppnå många viktiga mål. Det stärker möjligheten att förverkliga: Region Stockholms vision om “en attraktiv hållbar och växande Stockholmsregion med frihet för invånarna att själva forma sina liv och fatta avgörande beslut” och Stockholmsregionens gemensamma vision om att bli ”Europas mest attraktiva region” (Regional Utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUF 2050)

Fokus på psykisk hälsa genom två huvudinriktningar

Strategin utgår från psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande som centrala delar av barn och ungas, vuxnas och äldres humankapital (från kunskaper, färdigheter, utbildning, talanger, kompetenser och hälsa till produktionsförmåga).

Världshälsoorganisationens (2004) definition av psykisk hälsa tydliggör att psykisk hälsa handlar om att barn, unga, vuxna och äldre både kan förverkliga sina möjligheter i sitt liv och därmed fungera väl och uppleva livskvalitet. Här ingår också förmåga att balansera positiva och negativa känslor, att känna lycka och tillfredsställelse med livet och att upprätthålla goda relationer med andra människor genom psykologiska och sociala förmågor.

Strategins främjande huvudinriktning handlar om att skapa förutsättningar för att dessa förmågor kan utvecklas och fokuserar på hur dessa förmågor kan bidra till måloppfyllelse inom flera samhällsområden. Den främjande huvudinriktningen stärker barn, unga, vuxna och äldres motståndskraft (resiliens) mot utmaningar i livet. Den stöder förutsättningarna för den förebyggande huvudinriktningen som mer fokuserat och reaktivt strävar efter att bromsa negativ utveckling av psykisk ohälsa d.v.s. minska psykiska besvär.

Möjligheter att integrera de två huvudinriktningarna skiljer sig mellan nämnder och bolag beroende på verksamhetsområde, mål och uppdrag. Rekommenderade tillvägagångssätt för de två huvudinriktningarna Fokus för strategin ligger på barn, unga, vuxna och äldre och deras olika vardagsmiljöer (t.ex. hem-, bostads-, utbildnings-, studie-, arbets-, kollektivtrafik-, närsamhälles- och digitala miljöer). Utformningen av vardagsmiljöer ger olika förutsättningar för utveckling av insatser. Det innebär att insatser för att främja psykisk hälsa och välbefinnande och förebygga psykisk ohälsa måste genomföras i miljöer som Region Stockholms nämnder och bolag direkt ansvarar för och i miljöer som ligger inom andra aktörers ansvarsområde. Rekommenderade tillvägagångssätt är beroende av respektive nämnds och bolags förutsättningar. På individnivå handlar arbetet om att stärka invånarnas förmåga att hantera påfrestningar och att utveckla psykisk hälsa och välbefinnande. I vardagsmiljöer innebär strategin att utveckla hälsofrämjande vardagsmiljöer för barn, unga, vuxna och äldre. I arbetet med närsamhällen är fokus att hälsofrämjande bostadsområden som stärker välbefinnande och utveckling. På styrande nivå utvecklas och genomförs en hälsofrämjande politik i riktning mot strategins målbild inom alla områden och sektorer.

Strategin kompletterar Region Stockholms budget och styrande dokument Psykisk hälsa och psykiskt välbefinnande är en grundläggande resurs för att uppnå målsättningar bland annat inom social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. När förståelsen för hur psykisk hälsa och välbefinnande utvecklas möjliggörs beslut som bidrar till strategins målbild och samtidigt åstadkommer resultat för verksamheten (17). Genom Region Stockholms styrmodell, integrerad ledning och styrning (ILS), skapas förutsättningar för att nämnder och bolag integrerar psykisk hälsa och välbefinnande i budget, verksamhetsplanering samt i verksamhetens genomförande. Det Säkerställer att strategins syfte och målbild samt mål inom respektive nämnd bättre kan uppnås. Nämnder och bolag har sitt eget sammanhang, sin kultur, språk, vetenskapliga referenser och kunskapsområden vilket gör dem bäst lämpade att bedöma vilka tillvägagångssätt som passar bäst för sitt respektive ansvarsområde.

Strategins gemensamma utgångspunkter är mänskliga rättigheter (exempelvis barns rättigheter) samt att insatserna ska erbjudas alla människor, proportionellt utifrån deras behov och olika förutsättningar

(proportionell universalism). Insatser ska samskapas med barn, unga, vuxna och äldre och vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Resursanvändning för psykisk ohälsa för samtliga aktörer i Stockholmsregionen, uppgick 2018 till minst 60 miljarder kronor, eller 5 procent av bruttoregionalprodukten 2018 (20, 31). Region Stockholms kostnader om cirka 18 miljarder kronor bärs främst av hälso- och sjukvården, men Region Stockholm bär också stora kostnader för psykisk ohälsa i egenskap av rollen som arbetsgivare. Psykiatriområdet, den somatiska vården och primärvården drabbas av stora merkostnader för psykisk ohälsa. För att bättre kunna stå emot påfrestningar, att skapa resiliens och därmed minska psykisk ohälsa krävs mobilisering från alla samhällssektorer. Covid-19 kan medföra påfrestningar som utmanar barn, unga, vuxna och äldres psykiska hälsa och välbefinnande (CES, 2020). Region Stockholms roll och utvecklingsansvar för Stockholmsregionen Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (RUFSS 2050) samlar offentliga aktörer, civilsamhälle, näringsliv och akademi för att verka tillsammans för hela Stockholmsregionens utveckling. Det samlade ansvaret beskrivs i följande ställningstaganden: "Eftersom ingen enskild aktör har rådighet över alla de beslut och åtgärder som krävs är framgångsfaktorn att aktörerna samverkar och söker helhetsperspektiv." och "Ett starkt gemensamt ansvarstagande är avgörande för regionens utveckling. Varje aktör behöver ta ansvar för sin del, men behöver också stödja de gemensamma processerna".

Stockholmsregionen är en modern, snabbt växande storstadsregion med landsbygd och skärgård med en världsledande kunskaps- och innovationsintensiv ekonomi som är starkt beroende av teknisk utveckling. Genom att addera perspektivet psykisk hälsa och låta det genomsyra samtliga samhällsområden samt insatserna för stockholmsregionens utveckling förbättras möjligheten att hantera utmaningar mot att förverkliga visionen i RUFSS 2050.

Av resursanvändningen för psykisk ohälsa (60 miljarder kronor) bärs 40 miljarder kronor av aktörer utanför Region Stockholm (RISE 2019). Kostnaderna för psykisk ohälsa i länets 26 kommuner uppgår till 15-20 miljarder kronor årligen. För länets arbetsgivare uppgår kostnader till ungefär 20 miljarder kronor årligen och är kostnader som uppstår på grund av minskad produktivitet, sjukfrånvaro och omställningskostnader. Med ett sammanhållet strategiskt arbete för att förebygga psykisk ohälsa kan onödiga kostnader för arbetsrelaterad psykisk ohälsa undvikas och kapaciteten i verksamheter bättre räcka till för att möta den växande befolkningens ökade behov.

Genom att fokusera både på att främja psykisk hälsa och välbefinnande och förebygga psykisk ohälsa kan de ökande ohälsotalen mötas samtidigt som andra värden skapas vilket är en förutsättning för att minska risken för en överbelastad sjukvård som behöver fokusera behandlingsansvar för psykiska besvär och psykiatriska tillstånd.

Stödjande åtgärder för implementering av strategin

För att skapa legitimitet inom nämnder och bolags olika områden behöver den vetenskapliga grunden hämtas från olika relevanta kunskapsområden när strategin ska genomföras. Framtagande av stöd utgår från strategins gemensamma utgångspunkter, uppdrag och samverkansrelationer för att systematiskt utveckla tillvägagångssätt som leder till att målbilden kan uppnås.

I framtagande av stöd ingår också att identifiera hur testande, lärande, innovation och kunskapsutveckling, samt implementering och uppskalning kan möjliggöras i förhållande till insatser inom strategin.

Ett viktigt område att utveckla är indikatorer för uppföljning av strategins målbild med avseende på relevanta inriktningsmål och nämndspecifika mål i Region Stockholms Budget samt RUF5 2050. Indikatorer och rapporteringsanvisningar för att följa upp nämnders och bolags genomförande av strategin behöver också utvecklas. Utvecklingen av indikatorer bör ske i nära samarbete med Regionledningskontoret i samverkan med nämnder och bolag.

Region Stockholms nämnder och bolag behöver kunskaps- och utvecklingsstöd i implementering av strategin. Särskilt viktig är den främjande inriktningens utveckling. För att implementera och skala upp krävs nya sätt att arbeta. Det räcker inte att göra mer av sådant som gjorts hittills. Ansvariga för utvecklingen av tillvägagångssätt för strategin inom varje nämnd och bolag behöver samlas för att få ett enskilt och gemensamt stöd för att kunna utveckla området tillsammans. Testmiljöer kan etableras för att ge förutsättningar för lärande och experimenterande både inom och mellan olika verksamhetsfält, för gemensam utveckling mellan Region Stockholms verksamheter och samverkansaktörer samt tillsammans med barn, unga, vuxna och äldre.

Under 2021 avser Hälso- och sjukvårdsförvaltningen att planera för stödjande åtgärder för Region Stockholms implementering av strategi för främjande av psykisk hälsa och välbefinnande samt förebyggande av psykisk ohälsa. Denna aktivitet ska följas upp inom ramen för ordinarie budgetprocess.

Ekonomiska konsekvenser

Aktiviteter som genomförs inom strategin finansieras inom ordinarie budget hos aktuella nämnder och bolag. Samtliga aktiviteter ska följas upp och utvärderas utifrån hur de skapar effekter för relevanta områden inom den nämnd och bolag som genomför aktiviteten samt på strategins målbild. Utvecklingen ska ge positiva verksamhetsmässiga konsekvenser, säkerställa långsiktig ekonomisk uthållighet och förbättra måluppfyllelse inom nämnders och bolags uppdrag.

För att möjliggöra stödjande åtgärder för Region Stockholms implementering av strategin avsätts erforderliga medel t.ex. från

statsbidrag för psykisk hälsa, så att strategin ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Nyttan och ändamålsenlig utformning av de stödande åtgärderna kommer att utvärderas och utvecklas löpande.

Konsekvenser för patientsäkerhet

Ett hälsofrämjande förhållningssätt innebär att individens psykiska hälsa är i fokus i möte med vården vilket utgör en viktig grund för patientsäkerhetsarbetet. Ett systematiskt arbete med att förebygga psykisk ohälsa ger bästa förutsättningar för att erbjuda barn, unga, vuxna och äldre mer adekvata insatser i deras vardagsmiljöer så att de inte behöver vänta på att uppnå kriterierna för att kunna få insatser från sjukvården. Strategin förväntas inte bidra till negativa konsekvenser för patientsäkerheten.

Konsekvenser för jämlik och jämställd vård

Strategin utgår från grundläggande mänskliga rättigheter och diskrimineringsgrunder, samt att insatser ska erbjudas alla människor proportionellt utifrån deras behov och deras olika förutsättningar.

Miljökonsekvenser

Psykisk hälsa och välbefinnande har en direkt positiv effekt på hållbara miljövänliga beteenden hos befolkningen. Strategin förväntas inte bidra till negativa miljökonsekvenser.

Administrativa konsekvenser

Förslaget bedöms inte medföra administrativa konsekvenser.

Administrativa konsekvenser

Förslaget bedöms inte medföra administrativa konsekvenser.

Björn Eriksson
Hälso- och sjukvårdsdirektör

Anna Ingmanson
Avdelningschef

Beslutet ska skickas till
Regionstyrelsen